
ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 16 січня 2020 року

Прорецензовано: 23 січня 2020 року

Прийнято до друку: 29 січня 2020 року

e-mail: alla.arkhanhelska@upol.cz

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-9(77)-87-94

Архангельська А. М. Трансформації стійких висловів з компонентами-власними іменами в сучасному українському медійному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 87–94.

УДК: 811

Архангельська Алла Мстиславівна,

доктор філологічних наук, професор кафедри славістики Університету ім. Ф. Палацького в Оломоуці (Чеська Республіка)

ТРАНСФОРМАЦІЇ СТІЙКИХ ВИСЛОВІВ З КОМПОНЕНТАМИ-ВЛАСНИМИ ІМЕНАМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ¹

Статтю присвячено стійким висловам (фразеологізмам, усталеним порівнянням, пареміям) з компонентом-власним іменем у сучасному українському медіадискурсі. У центрі уваги – семантичні та структурно семантичні трансформації стійких висловів з онімним компонентом та факти оказіонального фразеологічного моделювання. Розглянуто питання активності фразеологічних перетворень стійких висловів із прецедентними та непрецедентними іменами в українських медійних текстах, виявлено характер та типи трансформацій стійких висловів із запозиченим та питомим онімним компонентом, зокрема й посталих унаслідок фразеологічного моделювання. Дослідження зосереджено на трансформаціях стійких висловів міфологічного, біблійного походження, висловів, що містять оніми, пов'язаних з історичними постатями, зокрема й з посталями представників сучасного українського політикуму, з конотативними власними іменами як частиною української лінгвокультури, й засвідчені в українськомовних друкованих та електронних ЗМІ, у інтернет-блогах і на форумах початку XXI століття.

Ключові слова: медіадискурс, функція впливу, стійкий вислів, прецедентне власне ім'я, непрецедентне власне ім'я, трансформація, моделювання.

Alla M. Arkhanhelska,

DrSc., professor.

Palacky University, Faculty of Art, Department of Slavonic Studies,
Czech Republic

TRANSFORMATIONS OF SET PHRASES WITH THE PROPER NAME COMPONENT IN THE MODERN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE

The paper deals with set phrases (phraseologisms, set comparisons, and proverbs) with the proper name component of the precedent and unprecedented nature in texts of modern Ukrainian media. The paper is focused both on the semantic and structural semantic transformations of set phrases with the proper name component and on creating the transformed phrases on the basis of the model. The paper traces the rate of transformations of phraseological units and proverbs with the proper name component of the precedent and unprecedented nature in the modern Ukrainian media discourse, investigates the types of transformations (semantic and structural-semantic), outlines the trends of transforming set phrases based both on Ukrainian and borrowed proper names, and describes the creation of transformed units on the basis of the model. The study is based on the material of biblical names, ancient names, mythological anthroponyms, names of historical persons and figures in modern politics as well as connotative onyms that are a component of the Ukrainian linguoculture, which were all investigated based on Ukrainian printed and electronic publications, Internet forums and blogs of the beginning of the 21st century.

Key words: discourse of media, influential function, set phrase, proper name of the precedent and unprecedented type, transformation, modelling.

Мовопростір мас-медіа в оновленому українському суспільстві початку XXI століття зорієнтований на новий рівень взаємовідношення інформаційної функції та функції впливу, на відхід від одноплановості, імперативності, з одного боку, і зміні питомої ваги адресанта та адресата, з іншого. На передній план виходить осмислений діалог автора з читачем, мета якого – спонукати останнього до всебічного осмислення, інтерпретації й оцінки подій суспільно-політичного життя, сформувати у нього активну життєву позицію. Особливе місце у мовній об'єктивації такого діалогу належить стійким висловам (фразеологізмам, усталеним порівнянням та пареміям), що входять до скарбниці культурних і соціальних цінностей та уявлень народу про світ і себе у ньому, втілених в образну форму.

Фразеологізм у широкому розумінні – це своєрідний мікротекст [16, с. 178], що постає як носій не лише певної інформації, а й потужного прагматичного потенціалу. Пристосування фразеологізмів – відносно стійких відтворюваних експресивних поєднань лексем, яким властиве цілісне значення [9, с. 5], – до певного змістового й мовного оточення відкриває нові можливості для реалізації впливової функції медіатексту через активний діалог з читачем, адже стійкі вислови своєрідно

¹ Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky fi nanční podpoře MŠMT ČR a Fondu pro podporu vědecké činnosti UP v Olomouci grantového projektu FPPVČ2017/01 Žena v novém ukrajinském slovníku: lingvoekologický rozměr.

інтерпретують світ, виражають суб'єктивне, зазвичай оцінне ставлення мовця до нього. Як мовні засоби, позначені метафоричністю, оцінками, емоційністю та експресією, вони відкриті для оновлення, що забезпечено, з одного боку, відносною стійкістю їх змісту та форми, з іншого, – гнучкістю в процесі актуалізації. Стимулом їх видозміни є структурні й стилістичні параметри – наявність детермінантів, певної міри десемантизації компонентів, структурно-сміслова організація стійкого вислову фразеологічного чи паремійного характеру, зашифрований у ньому образ, внутрішня форма [19, с. 229].

Перетворення й оновлення стійких висловів у синхронії зумовлені трьома основними чинниками: авторськими інтенціями як базовими стимулами фразеоперетворення і фразеотворення, креативною здатністю адресанта до моделювання внутрішнього й зовнішнього планів стійкого вислову; мовною компетенцією адресата-читача та його здатністю ідентифікувати й декодувати інформацію про зміст і форму оновленого вислову; особливостями змістової та граматичної організації стійкого звороту як знака [17, с. 6]. З-поміж трансформацій стійких висловів розрізняємо *оказіональні перетворення* уже наявних у мові одиниць у конкретному тексті різного характеру та *творення* нових одиниць за наявними структурними моделями. Переплетення узуально-мовного, узвичаєного, традиційного й видозміненого, трансформованого автором тексту, та позамовного, зумовленого авторською інтенцією та його лінгвокреативним мисленням як виявом зв'язку між змістом відомого стійкого прототексту та широкого медійного тексту, може спричинювати найрізноманітніші й найнесподіваніші мовні, стилістичні, емоційні й оцінні зсуви. Відомо, що основним принципом організації публіцистичного тексту є взаємодія стандарту та експресії, а сучасна публіцистика якраз і намагається порушувати стандарти, використовуючи нові, незвичні й неочікувані мовні засоби. Їх постійний пошук спонукає до активного використання трансформованих стійких висловів у медійному тексті.

Вивчення стійких висловів з компонентом-власною назвою давно привертало увагу дослідників. Найчастіше його було спрямовано на проблеми семантичного статусу власного імені, на його природу й характер як антропонімного компонента, його роль у мотивації фразеологічного значення та вплив на сукупну семантику сталого вислову. Так чи так у цій площині постає питання особливості семантики власного імені. Нерідко вчені взагалі сумніваються у правомірності її виокремлення як особливого аспекту власної назви, іноді семантику власних назв прирівнюють до семантики загальних назв, від яких вони утворилися, або переносять на ті образи, що складаються у нашій свідомості як денотати імен, чи вважають, що основне значення власних назв у тому, що це імена [див. дет. 14, с. 404–417]. А. Кравчук вважає, що власну назву не варто трактувати як безпоняттєвий знак-ідентифікатор, оскільки в мові й особливо у мовленні вона наповнена значеннєвим змістом [7, с. 185–191]. В. Абаєв і Н. Запольська говорять про набуття антропонімом ідеосемантики як результату взаємодії власної назви з лексичною системою конкретної мови, розуміючи під ідеосемантикою суму пізнавальних та емоційних уявлень, в яких відображене складне внутрішнє життя слова в його минулому та сьогоденні [5; 1]. Залежність характеру ідеосемантики від мінливих у часі й просторі культурних домінант робить власні імена цілісними культурними орієнтирами, а відтак – предметом постійної напруженої соціокультурної й культуромовної рефлексії. На переконання А. Гузієвої, вивчення фразеологізмів з антропокомпонентом має здійснюватися з урахуванням специфіки власної назви, її місця в культурі даної лінгвоспільноти, наявних соціокультурних і власне мовних конотацій, що склалися під впливом тривалого узусу та зв'язку імені з прецедентними текстами загальнолюдської й національної культури [4].

У складі стійкого вислову антропонім виявляє різну міру десемантизації, зумовлену мотивованістю чи немотивованістю ономастичної основи, типом фонових знань (соціально-прагматичних, універсально-енциклопедичних, транснаціональних та національно-специфічних), що це ім'я супроводжують. Найменшою мірою десемантизації позначені антропонімні компоненти біблійного, античного, міфосимволічного походження, найменування історичних постатей та літературно-фольклорних персонажів, що беруть участь у побудові фразеологізмів та паремій. Вони нерозривно зв'язані із генетично «матринським» для них прототекстом і експлікують його у контексті фразеологічному. Стійкі вислови з антропонімним компонентом можуть бути інтернаціональними, проте визначатися у різних мовах неоднаковою мірою подібності, семантичною та структурною інваріантністю. Універсальність їх форми пов'язана з впливом спільної культурно-історичної спадщини, що викликає певну інерційність розвитку їхнього значення у рамках певної культуромовної спільноти.

Власна назва, що реалізує зв'язок носія імені з певними характеристиками, ситуацією чи текстом, перетворюється на символ, який у конденсованому вигляді рефлексує текст чи ситуацію в постійному мікротексті стійкого вислову та його похідних. Непрецедентні імена у складі фразеологізмів та паремій втрачають властивості вказівки на конкретний об'єкт і слугують засобом увиразнення й експресивності на основі співзвучностей, асонансів та рими. І в першому, і в другому випадку антропоніми здатні конотувати ознаки, суміжні зі «своїм» класом, ознаки-характеристики чи дії людини. Різноманітність зв'язків основ власних імен (як мовних, так і позамовних) відображається і на структурі внутрішньої форми стійкого вислову, і на його значенні, оскільки денотація власних назв як би окреслює ту сферу діяльності, до елементів якої тяжіють їх переосмислені значення, відображаючи через посередництво імені фрагменти антропозорієнтованої дійсності. Власна назва у складі стійкого вислову починає апелювати, стаючи узагальненням найменуванням однорідних предметів, яким властива сукупність певних ознак та властивостей, перестає бути виразником індивідуального, одиничного, однак зберігає генетичний та смисловий зв'язок з вихідним іменем і головне – вихідним прототекстом, а під впливом соціально значущих співзначень перетворюється на конотонім, конкретно-номінативне значення якого переходить у площину характеристик загальної назви, у образ, символ. Такі оніми стають *прецедентними*, відомими представникам певної мовнокультурної спільноти, входять у їхню когнітивну базу, відображаючи конотації – стійкі ознаки поняття, закріплені за цим іменем у даному колективі мовців.

Прецедентні імена протиставляють непрецедентним – т. зв. *загальним онімам*, що позначають індивідуальний об'єкт у межах класу однорідних безвідносно до його ознак. Таке ім'я повідомляє інформацію про об'єкт у розмитому вигляді як таку, що не пов'язана з поняттям. Значення загального імені полягає у його зв'язку із денотатом (*Іван* – людина чоловічої статі, *Іван* – людина взагалі), такі імена можуть нести на собі фонову інформацію про об'єкт (*Іван* – чоловіче ім'я). Загальні імена мають національну й соціальну специфіку: національний їх характер полягає передусім в узуальних для даної мови його мовних формах; соціальна маркованість такого імені виявляється у його функціонуванні в мовленні, що стимульовано зовнішнім позамовним середовищем та характером ситуації спілкування [15, с. 236].

Загальні оніми набувають значущості лише в конкретному мовленнєвому акті. Порівняно з прецедентними онімами, вони мають меншу культурну й національну цінність, позаяк поза контекстом несуть на собі малу кількість фонових сем. Семантично переосмислюючись, вони теж перетворюються на конотоніми й набувають здатності формувати високу міру виразності й експресивності. Часто такі імена зазнають узагальнення ще до фразеологізації завдяки своїй соціальній оцінності. Процес апелятивізації такого імені – процес лексичний, він тісно пов'язаний із контекстуальною і, відповідно, певною фразеологічною «обкаткою» власного імені [10, с. 16]. Таким чином, якщо прецедентні імена фразеологізувалися разом із вихідним для них прототекстом, то загальні зазнали узагальнення й стереотипізації під впливом головно соціальних чинників і вже в цьому узагальненому значенні потрапили у фразеологічний контекст, закріпившись у ньому на правах його смислового центру.

Сьогодні в українському мовознавстві констатуємо підвищений інтерес до вивчення фразеологізмів з компонентом-власним іменем, до проблем їхнього функціонування у мові та мовленні, зокрема й у зіставному плані [11; 7; 6; 2; 3; 12], проте питанням їх трансформацій в мові сучасних українських мас-медіа присвячені лише одиничні розвідки [13]. Тому завдання цього дослідження – простежити співвідношення активності трансформацій фразеологізмів та паремій² з антропонімічним компонентом-прецедентним та непрецедентним іменем у медійному тексті, виокремити їх типи, окреслити тенденції оновлення стійких висловів з компонентом-власним іменем в українському медійному дискурсі. Біблійні, античні імена, міфоантропоніми, імена історичних осіб і постатей сучасного політикуму, конотативні оніми як складник української лінгвокультури будуть досліджені на матеріалі друкованих та електронних видань, інтернет-форумів та блогів початку XXI століття.

Уживання власного імені в культурних текстах утворює зв'язки двох типів: ім'я може актуалізувати зовнішні чи внутрішні якості його носія, ситуацію, пов'язану з носієм імені, а може актуалізувати увесь прототекст. В обох випадках ім'я стає прецедентним. Трансформації стійких висловів із **прецедентним іменем** у мові сучасних українських мас-медіа представлені найбільшою мірою, з-поміж них значну частку складають антропоніми античного та біблійного походження. Такі одиниці не просто пов'язані із вихідним для них прототекстом – вони несуть на собі потужну фонову інформацію, виявляючи зв'язок із ширшим для них культурним контекстом, фрагменти якого відкривають простір для смислових варіацій та перетворень стійких висловів, уміщених у новий для них текст. Фразеологізм *скринька Пандори* закріпився в українській мові у значенні «вмістище зла, лиховісний дар», актуалізуючи один із фрагментів міфу «джерело нещастя та бід». Проте, за античним міфом, Пандора випустила зі скрині на волю всі лиха, а на її дні залишилася лише надія. Саме цей фрагмент ширшого вихідного прототексту став базовим для подвійної актуалізації її змісту шляхом активізації компонента питомого міфологічного сюжету у заголовку *«Суд зі скринію Пандори»* (Україна молода, 03.08.2011). У статті йдеться про розгляд у Вищому адміністративному суді багатостраждальної справи щодо присвоєння Віктором Ющенком звання «Герой України» Степанові Бандері та Роману Шухевичу. На судові рішення прийшли українські націоналісти та правозахисники, які дуже сподівалися на те, що суд залишить рішення В. Ющенка в силі, і з надією ставили перед журналістами питання: «Невже не лишилося чесних суддів?». Однак за те, щоби позбавити керівників ОУН та УПА цього звання, проголосувало четверо з п'яти членів ВАС. В іншому заголовку *«Регіонали відкривають ящик Пандори»* (Українське слово, №13, 2011) не цілком коректно відтворений журналістами українською мовою фразеологізм *скринька Пандори* актуалізовано у його узуальному значенні «вмістище зла».

Ще одна цікава авторська інтерпретація стійкого вислову античного походження, де засобом творення емоційності та образності стає залучення окремих елементів широкого міфологічного прототексту, пов'язана із висловом *бочка Діогена*, який в українській мові має кілька значень: «аскетичне дуже невибагливе житло»; «добровільна ізоляція від навколишнього світу». *Жити у бочці Діогена* – про людину, що звикла задовольнятися малим, тим, що у неї є. Відомо що давньогрецький філософ кінчної школи Діоген Синопський жив у бочці, бажаючи показати, що справжній філософ, який пізнав сенс життя, не потребує матеріальних благ, важливих для пересічних людей. У заголовку *«Репортаж із бочки Діогена»* (День, №29-30, 2011) вислів унаслідок семантичного розширення набуває локальної семантики із додатковим прирощенням змісту «місце зосередження філософів»: стаття є репортажем з Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України з нагоди вручення премій видатним українським філософам.

Вислів *сади Семіраміди* має переносне оцінно-позитивне значення «прекрасні, незвичайні місця», пов'язане із генетично первинним значенням словосполучення, адже *сади Семіраміди* – одне із семи чудес світу. Унікальність їх у тому, що вони були висяченими. У мові мас-медіа оцінний і семантичний реєстр одиниці розвивається в іншому, до того ж оцінно-протилежному напрямку: *«Лише тоді українська журналістика віднайде свою базу під ногами, тому що поки що ми такі висячені сади Семіраміди»* (День, № 29–30, 2011). Підставою для трансформації семантики стала подвійна актуалізація прямого значення факультативного компонента «висячі», який асоціативно проєктується на семантику вислову *висіти в повітрі* «перебувати у підвищеному, невизначеному стані»: у статті йдеться про невизначеність української журналістики, відсутність чітких ідейних та суспільних орієнтирів. Подібний приклад розвитку семантики у напрямку заміни його конотативного змісту з плюса на мінус маємо у прикладі *«Ще один «подвиг Геракла»: Екологічний мінус – в екологічний плюс»* (Україна молода, 08.04.2002). Вислів античного походження *подвиг Геракла* книж. «праця, що вимагає неймовірних зусиль»³ набуває у заголовку статті іронічного значення, позаяк далі йдеться про негативний вплив Авдіївського коксохімічного заводу Донецької області на довкілля та неймовірні спроби керівництва заводу приховати від громадськості небезпечні для людей і природи наслідки, намагання представити негативне як позитивне. Якщо в узуальному значенні вислову *подвиг Геракла*

² У науковій літературі сьогодні маємо чимало класифікацій трансформацій фразеологізмів та паремій у конкретному їх уживанні. Найбільш повною і вдалою з них є, за нашим переконанням, класифікація, запропонована А. Мелерович та В. Мокієнком [8, с. 17–27]. Спираючись на неї, ми поділяємо усі трансформації, виявлені нами у зібраному матеріалі, на *семантичні* та *структурно-семантичні*, усвідомлюючи, що такі трансформації виявляються значною мірою гетерогенними, відтак провести між ними чітку межу складно, а в аналізі звертаємо особливу увагу ще й на *оказіональне моделювання* стійких висловів.

³ проте приносить позитивні наслідки, адже нелюдські зусилля Геракла увінчалися 12-ма його подвигами – він таки досяг результату, корисного для себе й інших.

маємо семантичні маркери «надлюдські зусилля → на користь», то в іншому контекстному оточенні у нього, узятого в лапки, ці маркери набувають протилежних оцінок: «надлюдські зусилля → на шкоду».

Дещо незвичним і не цілком зрозумілим на перший погляд видається оновлене вживання вислову *Сізіфова праця* із субституцією – заміною компонента *праця* на *справа* у значенні «справа національного самоусвідомлення» у заголовку до інтерв'ю: «*Микола Рябчук: наша українська справа – великою мірою Сізіфова справа*» (Громадське радіо, 28.05.2016), адже відомо, що *Сізіфовою працею* називають чию-небудь безплідну, важку, нескінченну роботу; надзвичайні зусилля, які не дають бажаних результатів; так говорять про щось непосильне, а у тексті йдеться про цілком аксіологічно протилежне. За оповіддю, боги прирекли Сізіфа на страшну кару вічно котити на гору важкий камінь. Як тільки камінь торкається вершини гори, він виривається із Сізіфових рук і летить у прірву. Тоді Сізіф спускається за ним і все починається спочатку. Із тексту інтерв'ю з М. Рябчуком, автором книги «Каміння й Сізіф», з'ясовуємо, що він у такому баченні проблем українства опирався на інтерпретацію міфу Альбертом Камю, у якого Сізіф теж котить камінь вгору, але в той момент, коли камінь досягає її вершини, Сізіф відчуває себе вільним. Це – момент свободи, він переможець і він незламний. На думку М. Рябчука, саме так себе інколи почувають українці, бо ж у тексті інтерв'ю маємо зміну негативно-оцінного складника змісту на позитивно-оцінний. Трансформація цього типу може бути визначена як інтерпретативне перифразування. Далі у тексті статті натрапляємо на цікаві прийоми обігрування оновленого змісту вислову *Сізіфова праця* (у першому випадку із використанням прийому алюзії, у другому – із заміною компонента *камінь* на «параметрично» інтенсивніший *брила*, який в актуальному контексті повертає вислову семантику безрезультатності: Журналіст: «*Проблема викочування каменюк – тільки українська проблема?*» М. Рябчук: «*Ситуація універсальна, але в нас є своя специфіка каміння, деякі з них нам підкидають зі сходу*» і далі: «*Міфічний Сізіф, обливаючись потом, котить під гору міфічну, але від того не легшу брилу, бо в ньому не вмирає надія викотити її на вершину. Український селянин так само без надії сподівається*» (Громадське радіо, 28.05.2016). На подібну інтенсифікацію семантики «непосильний» шляхом привнесення компонента з аугментативним маркером *каменюка* натрапляємо й у назві поезії Броніслава Гришука «*Котить каменюку Сізіф*» (Літературна Україна, 29.12.2005). Заміна компонента *камінь* на більш актуальний для сучасного українського суспільства *барикади* переводить трансформований вислів у зовсім іншу, ідеологічну площину: «*Це не Сізіфові барикади – це точка неповернення*» (Українська правда, 12.12.2013) – так сприймав автор протестні барикади на Майдані Незалежності в Києві наприкінці 2013 року, що на початку 2014 переросли у події Євромайдану.

Генералізація змісту як переосмислення стійкого вислову в напрямку розширення значення до гіперсеми «брудний, мерзенний» спостерігаємо в заголовку «*Авгієві стайні українських виборів*» (Україна молода, 06.02.2009). Вислів античного походження *Авгієві стайні* позначає занедбане, брудне місце чи занедбані справи. Унаслідок ампліфікації як уведення в текст заголовка назви конкретного об'єкта – *українські вибори* – на перший план виходить сема *бруд* перен. «те, що є аморальним, викликає моральну огиду; огидне».

Цікаві трансформації семантики супроводжують вислів із компонентом *Фенікс* – антропоморфізованою назвою птаха у міфології деяких стародавніх народів. У Єгиптян і фінікійців це – чарівний птах, який, проживши кілька сот років, спалював себе, а потім воскресав із попелу молодим, перен. «символ безсмертя, невмирущості, відродження» (пор. укр. *воскреснути* як *Фенікс із попелу* «воскреснути з мертвих»). У медійному тексті виявляємо заголовок «*Пролітаючи над гніздом Фенікса*» (Дзеркало тижня, 27.09.2014), який можна уважати своєрідною контамінацією двох прецедентних текстів – назви культового фільму Мілоша Формана «*Пролітаючи над гніздом зозулі*» з його ідеєю бунтаря-одинака та змістових фрагментів міфу про Фенікса. Стаття – про потенційні можливості реанімування й відродження української державності після Євромайдану і можливу роль у цьому процесі Президента Петра Порошенка. Подальший текст оприявнює асоціативне обігрування фрагментів міфу про Фенікса із буквалізацією їх значень: «*Як би він [президент Порошенко] з цим справився – міг би стати Феніксом. А якщо лише імітувати діяльність, то держава ризикує перетворитися на попіл, а президент – на опудало Фенікса*» (Дзеркало тижня, 27.09.2014).

Заголовок з контамінованим висловом «*Не ходіть у розвідку з дволиким Янусом*» (Демократична Україна, 01.08.1999), пор. *ходити в розвідку* (з ким) і *дволикий Янус*, конденсує у собі семантику обох із них, розкриваючи основний зміст статті: до парламентської коаліції мають входити однодумці, а не випадкові люди чи партії, що доточно пристосовуються до ситуації, але у вигідний для них момент зраджать (*Янус сьогодні – символ нещирості, лицемірства та брехні вочевидь саме через наявність у цього бога двох облич, спрямованих у протилежні боки*)⁴.

Міф про Сциллу та Харибду – двох чудовиськ, що жили на прибережних скелях по обидва боки Мессінської затоки і створювали мореплавцям небезпеку з усіх боків (*між Сциллою і Харибдою* «потрапити в небезпеку, що загрожує звідусіль, опинитися між двома вогнями») відкриває можливості для ампліфікації, свого роду конкретизації об'єктів та атрибутів небезпеки, що чатує звідусіль: «*Ну а поки Україна борсається між Сциллою користолюбства та Харибдою некомпетентності, її сусіди принаймні вибудовують цілком ефективні системи витрачання коштів платників податків*» (Дзеркало тижня, 05.10–11.10.2011); «*Між «Сциллою» ревальвацій та «Харибдою» девальвацій*» (Галицькі контракти, 24.11.2002); «*Кучмівська «Сцилла» або ж Юценківська «Харибда»*» (Економічна газета, 07.07.2001).

В окремих випадках вислови античного походження з антропним компонентом набувають доволі несподіваного поширення: «*Гордіїв вузол з ковбаси*» (Україна молода, 16.04.2006). Замітка розповідає про м'ясопереробне підприємство, яке заборгувало робітникам значні кошти, отож автор залучає неочікувані асоціації, конкретизуючи абстрактне поняття *Гордіїв вузол*, як би матеріалізуючи його (адже ковбасу у вузол зав'язати і справді можна): з одного боку, буквалізуючи семантику частини компонентів «вузол з ковбаси», з іншого – підсилюючи його семантикою антропокомпонента *Гордіїв* (вузол) «заплутана справа», адже саме хлібороб Гордій, якого фрігієйці, за порадою оракула, обрали царем, на згадку про своє несподіване звеличення поставив у храмі Зевса віз і прив'язав до нього ярмо дуже заплутаним вузлом, який практично неможливо було розв'язати.

⁴ Цікаво, що давні римляни з цим божеством дверей, входів і виходів, проходів і переходів, початку та кінця негативно-оцінних характеристик людини жодним чином не асоціювали.

Не можемо оминати увагою ще один цікавий приклад розширення значення біблійного за походженням вислову *Ноїв ковчег* у заголовку статті «*Ноїв ковчег українства. В Одесі триває мультимедійна виставка «Іван Гончар – звияга одного життя»*» (День, 15.06.2011). «Носвим ковчегом українства» називають збірку Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» – унікальну приватну колекцію народного мистецтва, експонати якої відомий скульптор Іван Гончар почав збирати ще в 50-і роки ХХ століття. У той час, коли державні музеї орієнтувалися виключно на соцреалізм, в музеї Івана Гончара була представлена українська народна культура, зокрема народне мистецтво, без ідеологічних обмежень і цензури. Субституція стійкого вислову *Ноїв ковчег* компонентом *українства* призводить до актуалізації та часткового переосмислення питомо первинного, а нині периферійного її значення: в сучасній українській мові вислів, який раніше шанобливо розуміли як місце порятунку від страшної катастрофи, використовують виключно в іронічному контексті: як образ набитого ущерт приміщення, де живуть надзвичайно різні його мешканці; як приміщення, просто переповнене людьми. У медійному контексті вислів *Ноїв ковчег українства* слід розуміти як надійний притулок від негоди та злигоднів, як місце порятунку українства від того, що є небезпечним для народу й нації: від денаціоналізації, забуття свого коріння, втрати своєї української ідентичності.

Цікавих зовнішніх трансформацій зазнає й вислів про *блудного сина*, що походить із біблійного сюжету. У Євангелії є притча про сина, що покинув батьківську домівку й прогуляв увесь батьків спадок. Сьогодні *блудним сином* називають людину, яка відкололася від своєї сім'ї, рідного дому (з алюзією до відомої картини Рембранта «Повернення блудного сина»). Проте у медійному дискурсі вислів *повернення блудного сина* починає уживатися для характеристики політичних діячів-перебіжчиків, земляків-втікачів тощо, що після невдалих «мандрівок» або перебування на чужині повернулися чи мають повернутися назад, причому не лише «синів», але й «дочок». Компонент *син*, який несе на собі менше змістове навантаження порівняно із *повернення* та *блудного*, позначений широкими можливостями для субститутивної заміни його власним іменами (з ідентифікаторами статі, національної належності, громадської функції тощо) діячів сучасної української політики: «*Помаранчева революція пожирає своїх кумів: з України виганяють блудного грузина Жванію. Одного з ідеологів помаранчевої революції, кума президента Давида Жванію, можуть позбавити українського громадянства*» (Майдан-ІНФОРМ, 20.05.2008), «*Повернення блудного депутата Тимошенка*» (News.meta.ua, 16.04.2010), «*Повернення блудного Климента*. Втікач мріє про політичну кар'єру в Україні» (Pravda.com.ua, 23.09.2015), «*Панамський в'язень, або повернення блудного Касківя*» (Українська правда, 26.08.2016), «*Повернення Савченко – це повернення блудної дочки, яку в Україні ніхто не чекає*» (Народна дипломатія, 30.05.2016)⁵.

Стійкі вислови з антропонімним компонентом прецедентного характеру в сучасних українських медійних текстах набувають як «передбачуваних», так і «непередбачуваних розширень». Проілюструємо цю тезу прикладом із висловом античного походження *Дамоклів меч*, що закріпився в українській мові в значенні «постійна небезпека, що загрожує при позірному добробуті», відсунувши на другий план давно забуте інше його значення «скоро станеться лихо». Сьогодні *Дамоклів меч* – символ постійної тривоги й небезпеки. Давніше значення вислову «скоро станеться лихо» у текстах мас-медіа актуалізується шляхом уведення актантного вербального конкретизатора з метою уточнення дії, яка супроводжує *Дамоклів меч*: «*Лиш би ми самі не знищили цю красу, не нашкодили самі собі, не завдали непоправного прийдешнім поколінням. Над Дністром-бо занесено дамоклів меч*» (Голос України, 13.02.2016), «*Нехтуванням пунктів регламенту Закону «Про місцеве самоврядування» Юрій Гамар відтягує дамоклів меч, який зловісно навис*» (Самбірська газета, 24.11.2016), «*Гороскоп на 2012: Азарова може «зрубати» дамоклів меч під новий рік*» (Відголос.com, 04.12.2011), «*Президент обіцяв, що Україна відсуне «дамоклів меч» і стане енергетично незалежною*» (Телеканал ТБІ, 22.02.2013).

Уміщений у відповідний контекст, вислів здатен актуалізувати один із компонентів міфічного сюжету, не представленого у словниковій дефініції: за давньогрецьким переказом, сиракузький тиран Діонісій I запропонував на один день зайняти престол своєму фавориту Дамоклу, котрий уважав свого покровителя найщасливішою людиною у світі, яка має все: владу, багатство, повагу. Так Діонісій хотів дати йому «скуштувати» свого «щастя». Проте під час бенкету Дамокл раптово помітив над своєю головою гострий меч, підвішений на кінській волоссині, і зрозумів, що благополуччя – примарне. Заголовок «*Дамоклів меч міністерського «щастя»*» (День, 11.11.2006) передусім статті про міністрив, призначених коаліційним урядом, у якому «дружили один проти одного» блоки Тимошенко та Януковича. В іншому випадку актуалізовано інші фрагменти міфічного прототексту: «*Напевно Росія як дамоклів меч нависатиме над нами ще довго. Важливо, щоб волоссинка, на якій меч причеплений, не обірвалася*» (День, №96, 2007).

У виявлених контекстах вислів *Дамоклів меч* набуває цілком очікуваного розширення: ампліфікований компонент уточнює об'єкт як джерело небезпеки: «*дамоклів меч депортації*» (День, №174, 2010), «*дамоклів меч режиму*» (День, № 212–213, 2010), «*дамоклів меч нової помаранчевої революції*» (День, №105, 2010), «*дамоклів меч русифікації*» (Український народний союз. Альманах. 1975 р.). Почасти вислів із прецедентним антропонімом набуває конкретних гіпонімічних значень як складників гіперонімічного поняття «небезпека» й уживається як синонім до *штрафні санкції*: «*Бойко: Росія скасувала «дамоклів меч». Росія та Україна домовилися про скасування штрафних санкцій за невивіркову обов'язкового обсягу газу, який закладений в контракті*» (Українська правда, 25.04.2010); *борги*: «*Азаров: Україна частково впровадила з «дамокловим мечем»*» (Радіо Ера, 14.09.2011) – про борги, що висіли над українським бюджетом; до *проблем із законом*: «*Дамоклів меч – це проблеми з законом, які «світять» міському голові*» (Самбірська газета, 25.11.2016) або й до назви *конкретного закону*: «*Закон «Криголам» – Дамоклів меч, що навис над Україною. В стінах парламенту закон про люстрацію нафосно називають «криголамом»*» (Gazeta.ua, 01.10.2014). Виявлено й набутий ним антропного значення: «*Ми висіли над ним [Донецьким аеропортом], як дамоклів меч. Ми й досі залишаємося тим мечем*» (Українська правда, 18.01.2016) – так говорили про себе

⁵ Часом біблійний за походженням фразеологізм ужито журналістами помилково: «*Травмована щиротою «вибору без вибору», людина стоїть, як Бурданова ослиця, перед огромом суперечливої інформації та тільки кліпає очима*» (Litakcent.com, 06.07.2010). Відомий вислів *бурданів осел* (віслук) уживається на позначення людини, яка не може прийняти важливого рішення, коливається у виборі між двома рівнозначними можливостями. Вислів, що першим спадає на думку як такий, що може бути потенційно контамінованим із попереднім, – *валамова ослиця* «про тиху, покірливу, мовчазну людину, що несподівано висловлює протест, обурення, сміливо захищає свою думку і впевнено боронить свої права; вираз символізує крайній протест, обурення», проте він не має з наведеним медійним контекстом нічого спільного.

льотчики-захисники Донецького аеропорту. В окремих випадках вислів з абстрактним значенням отримує квантитативний поширювач: *«Перед Нацрадою стоїть кілька питань і висять три дамоклові мечі»* (Espresso, 13.03.2013).

Натрапляємо й на приклади, у яких трансформований вислів отримує неочікувані атрибути: *«Хімічний дамоклів меч уже в минулому. У Горлівці Донецької області з території колишнього хімзаводу на утилізацію до Європи вивезли останні тонни шкідливих відходів виробництва»* (Урядовий кур'єр, 13.03.2017), *«Тому сьогодні над Польщею не висить «братський» «дамоклів меч»»* (Волинь, 04.09.2015) (стаття підкреслює наявність свободи слова й творчості журналістів Польщі – на відміну від їх українських колег, що перебувають, на переконання авторів тексту, під постійним тиском з боку Росії, на позначення якої й до сьогодні уживаною залишається ідеологема «старший брат», що в сучасних умовах отримала виразно негативну конотацію, звідси й іронічний атрибут «братський») та неочікувані розширення: *«Кому це вигідно і кому потрібно, щоб «дамоклів меч» залишитися без води висів над цілим містом?»* (Житомирщина, 06.06.2012).

Серед власне українських прецедентних висловів нам вдалося виявити лише один, котрий постає трансформованим у медійному тексті. Йдеться про прислів'я *Іван носить плахту, а Настя булаву*, що своїм виникненням завдячує реальним постатям української історії – гетьману Петру Скоропадському та його дружині Насті, як була значно сильнішою особистістю, ніж її чоловік як володар булави, тому й стала реальною правителькою Війська Запорізького за часів його гетьманування. В еліптованому вигляді паремія використана на позначення Юлії Тимошенко, яку свого часу називали «єдиним чоловіком в українській політиці»: *«Прем'єр Юля – нове перевтілення гетьмана Насті. Після висловленого про Президента і біло-блакитних логічно було б очікувати, що автор почне розсипатися в компліментах «Юлі, яка носить булаву»....»* (Сьогодні, 05.03.2010).

Трансформації стійких висловів з **непрецедентними іменами** виявлено у незначній кількості. Такі антропоніми оточені мінімальним фоновим ореолом, частіше не несуть на собі якої-будь суттєвої інформації, крім вказівки на стать чи вік людини, відтак не дають вагомих підстав до трансформацій саме на рівні компонента-антропоніма, який сприяє в структурі вислову лише його експресивності, забезпечуючи влучну риму, співзвучність імен тощо. Трансформації таких компонентів виявляються проблематичними через порушення рими, яка звичайно супроводжує вислови з власними іменами⁶. Власні імена національного антропонімікону у структурі стійкого вислову почасти не значать нічого – вони є лише засобом вираження його форми римуванням, а їх функція редукується до вказівної (*той – та, він – вона, чоловік – жінка*).

Як приклад можемо навести трансформацію вислову *парочка – Мартин і Одарочка*, де римоване вживання чоловічого та жіночого імені формує стійку асоціацію, підкріплену римою, яка унаслідок частого повторення стає постійною характеристикою імені (*Мартин і Одарочка* = однакові). У виявленому прикладі маємо перетворення на структурному рівні, зміну синтаксичної побудови трансформованого вислову – порядку компонентів із субституцією оцінного атрибуту *чудова*, але не зміни самих особових імен «героїв» приказки: *«У нас кажуть: Мартин і Одарочка – чудова парочка, або Який брів, таку стрів»* (Informator.news, 26.07.2016) – у тексті розповідається про те, що вілла Петра Порошенка в іспанському місті Марабелья розташована поряд із віллою Володимира Путіна і маєтком відомого співака Рода Стюарта, проте придбана вона була ще до його президентства.

Так само зредукованою може бути й семантика власного імені у одиницях із виразними ознаками запозиченості з інших мов. І тут лише в одиничних випадках виявлено субститутивну заміну антропонічного компонента на інший, теж антропонімний, із зміною контексту оказіонального вислову, який «вписано» в тогочасну суспільно-політичну ситуацію в Україні: *«Якщо Янукович не піде до народу, то народ піде до Януковича»* (Вільне життя, 25.07.2013) – якщо Президент Янукович не повернеться обличчям до народу, то народ може повстати, що і сталося у 2013–2014 роках на Майдані (пор. *Якщо гора не йде до Магомета, то Магомет піде до гори*). Незначна кількість таких прикладів, на жаль, не дає змоги простежити тут хоч якісь закономірності або ж принаймні ймовірнісні тенденції.

Проте впадає у вічі тенденція до **фразеологічного моделювання** як заміни неантропонічного компонента на антропонімний – у такий спосіб виникає трансформація оказіонального висліву, утворений за моделлю уже наявного: *«Де два Івани – там три Гетьмани»* (7 днів. Рівне, 28.04.2016) (пор. *Де два українці, там три гетьмани*). Частіше субститутивні антропоніми творять оновлену й конкретизовану власним іменем внутрішню форму «старого» вислову – це імена реальних сьогочасних політиків, відомих усім представникам лінгвокультурної спільноти. У таких випадках онім набуває типового для нього індивідуально-номінативного значення. Вислів зазнає оказіональних перетворень, які часто ґрунтуються на грі слів – омонімічному збігові загальної й власної назви: *«Європа Рибаків бачить здалека»* (Кіровоградська правда, № 33, 2009) (пор. *рибак рибаків бачить здалека*), *«На городі Бузина, а в Києві гламур»* (Вітчизна, № 5–6, 2009) – стаття представляє критичні роздуми Наталі Черненко над творчістю й феноменом відомого українського письменника, журналіста й телеведучого Олеся Бузини (пор. *на городі бузина, а в Києві дядько*). Часом заміна компонента є неочікуваною, проте «прив'язаною» до конкретної події та інформації у статті: *«На городі бузина, а в Києві Рибкін»* (Голос України, № 43, 2004) – про приїзд до Києва депутата Держдуми Росії Івана Рибкіна.

Вислів *вовка боятися* – в ліс не ходити активно трансформується через заміну компонента *вовка* (джерело небезпеки) на ім'я конкретного політика, оціненого автором статті як небезпечного: *«На запитання про відкриття за сфальшованими даними кримінального провадження в Росії стосовно Дмитра Яроша він зазначив: Путіна боятися – в ліс не ходити»* (News, ефір від 10.03.2014), *«Путіна боятися – в туалет не ходити»* (Ukrinform.ua, 31.12.2015) – у другій частині паремії вбачаємо очевидну алюзію на відому обіцянку-погрозу Путіна терористам «мочити їх в сортирі». Кризовий український медійний дискурс сьогодні рясніє прізвиськом цього політика у трансформованих фразеологізмах та пареміях із субститутивним компонентом – його прізвиськом: *«Не такий страшний Путін, як його малюють»* (Сільські вісті, 30.09.2015), *«Не такий страшний Трамп, як друг Путіна в Парижі»* (Високий замок, 30.11.2016), *«Не такий страшний Путін...»* (Військо України, 07.2015). Тут трансформи сягають вихідного вислову *Не такий страшний чорт, як його малюють*: у першому

⁶ Свого часу Іван Франко біля вислову *Андрею, не будьте свинею, коли вас люде величають* умістив коментар: «Довгий ряд прикладок, прив'язаних до найпопулярніших у нас імен хресних... характеризує те замилювання складного, дотепного слова, яким визначається наш народ. У тих прикладах декуди видно ідку сатири (як от зараз в отсій першій), декуди більше невинний жарт, та нераз не видно нічого крім наміру – посмішити веселу компанію коштом чийогось імени» [21, с. 29].

випадку маємо заміну компонента *чорт* на антропонім *Путін*, у другому в першій його частині – *чорт* на *Трам*, у другій – контекстне розширення вербального компонента субстантивним як *друг Путіна*, у третьому – заміну того ж компонента вислову на *Путін* з еліпсисом другої.

Ця одиниця як модель виявилася доволі продуктивною щодо фразеологічних трансформацій з уведенням замість компонента *чорт* імен й інших одіозних осіб чи політиків, діяльність яких є непередбачуваною: «Ізраїльська ТБ: Не такий страшний **Тягнибок**, як його малюють» (Ipress, 23.01.2013) (Олег Тягнибок – лідер партії націоналістичного спрямування «Свобода», відомий, разом із іншим, своїми закличками вішати усіх москалів та євреїв), «Не такий страшний **Ельченко**, як його малюють» (Україна молода, 11.12.2015) – стаття про заміну постійного представника України при ООН на Володимира Ельченка). До когорти «популярних» у такий спосіб політиків потрапила і Юлія Тимошенко: «Не така страшна **Гюльчатай**, як її малюють: Як Юля остаточно розі...лась з Бенею Коломойським» (Pravda.com.ua. Forum, 16.04.2016). Разом із безумовно вартими на увагу численним прізвиськами цього неоднозначного політика, Юлія Тимошенко отримала й прізвисько *Гюльчатай*. З образом Гюльчатай, епізодичної, проте надзвичайно харизматичної героїні фільму «Біле сонце пустелі» Володимира Мотилі, молодшої дружини гарему бандита Абдулли, у мовній свідомості усіх представників старшого покоління пов'язуються стереотипні уявлення про представниць східного гарему як дуже сором'язливих, мовчазних та слухняних жінок, які бояться (не можуть і не хочуть) відкрити своє обличчя. Юлія Тимошенко упродовж своєї політичної кар'єри часто виступала у ролі «сірого кардинала» при відомих олігархах, відкрито чи приховано співпрацюючи з ними.

Український вислів *годувати жданиками* (кого) «обіцяти кому-небудь щось зробити, але не виконувати обіцянки» у медіатексті постає у трансформованому вигляді із субститутивною заміною компонента *жданики*, який є семантично найпотужнішим у мотиваційній структурі вислову: «*А народ годують «Європами» та «Путінім»»* (Тема.in.ua, 24.01.2017) – у статті йдеться про невиконані перед Україною обіцянки як з боку Євросоюзу, так і з боку Росії. Прислів'я *Народ скаже, як зав'яже*, у якому римуються дієслівні його компоненти, залишає «відкритою» для субститутивної заміни лише назву суб'єкта процесу мовлення. У медіатекстах натрапляємо на його заміну іменем конкретного політика чи його евфемістичною назвою, що набуває статусу власної: «*Путін скаже, як зав'яже*» (Radio.vesti-ukr.com, 05.12.2014), «*Їхній «Гарант» скаже, як зав'яже*» (Eposhta.com, 11.07.2011), адже і противники цього представника світової політики визнають дотепність, влучність його висловлювань. В українському прислів'ї *Він що ступне, то збрехне* із його варіаціями *Він як (не) ступне (не дихне), так і збрехне* «відкритим» для субститутивної заміни власним іменем (у нашому випадку – іменем відомої постаті політикуму) зі збереженням римованої форми вислову залишається дійктичний його компонент: «*Путін як не збрехне, то не дихне*» (Obozrevatel.com, 21.03.2017), «*Юля не дихне, як не збрехне*» (Voi.com.ua, 02.11.2016), «*Азаров як не збрехне, то не дихне*» (Sensor.net.ua, 01.08.2010). Цікаво, що у подальшій структурі вислову наявні різні перестановки римованих дієслівних компонентів, які за своєю семантикою взаємно передбачають названу ними дію.

Найпоширенішими і найцікавішими у зібраному нами матеріалі виявилися трансформації стійких висловів з **прецедентними іменами** античного, біблійного, міфосимволічного характеру. Серед найчастотніших – активізація компонентів питомого міфологічного обсягу сюжету, численні семантичні видозміни: семантична генералізація з активізацією гіперсеми, семантична спеціалізація з активізацією гіпосеми, семантичне розширення із прирошенням додаткової семантики, зміна конотативного (аксіологічно-оцінного змісту з «+» на «-» і навпаки), актуалізація периферійних значень стійкого вислову, буквалізація значення антропокомпонента. Найчастіше трансформи постають не у «чистому» вигляді, а в тісній взаємодії із трансформаціями структурно-семантичного характеру: субституцією, ампліфікацією, еліптуванням, контамінуванням. Значною мірою експресивності позначені неочікувані авторські рішення: уміщення одиниці у нетипове контекстне оточення, неочікувані поширювачі, непередбачувані трансформації образу, покладеного в основу питомого стійкого вислову. Має місце також субституція не власного імені власним іменем із уточненням ознак статі, національної, політичної належності тощо.

Стійкі вислови з **українськими прецедентними іменами** трансформуються значно рідше, як і вислови з непрецедентними іменами власне українського та запозиченого характеру: тут переважає фразеологічне моделювання – заміна одного власного імені на інше, актуальне з огляду на сучасну суспільно-політичну ситуацію. Виразною виявилася тенденція субститутивної заміни неантропного компонента стійкого вислову на антропний як творення оказіональної одиниці за моделлю, де базовими для трансформацій виступають омонімічний збіг власного та загального імені, субститутивна заміна семантичного найвагомішого у складі стійкого вислову неантропного компонента на ім'я сучасного політика чи відомої у мовно-культурному просторі постаті, особистісні характеристики яких у той чи інших спосіб корелюють із семантичними ознаками цих компонентів і не порушують римованої форми вислову.

Література:

1. Абаев В. И. Язык как идеология и язык как техника. *Язык и мышление*. Москва-Ленинград: Изд. АН СССР, 1934. С. 33–54.
2. Алефиренко Н. Ф. Имена собственные в составе фразеологических оборотов русского и украинского языков. *Шоста республіканська ономастична конференція: Тези доповідей і повідомлень*. Одеса, 1990. Т. II. С. 5–7.
3. Бойко О. М., Познанська В. Д.: Конотативні особові імена у складі фразеологізмів народнорозмовного походження. *Українська мова. Теорія і практика*. Київ, 1993. С. 98–106.
4. Гузієва А. Х. Статус имени собственного в составе ФЕ в прецедентных текстах: дисс. ... канд. филол. наук. Нальчик, 2003. 150 с.
5. Запольская Н. Н. Рефлексия над именами собственными в пространстве времени и культуры. *Имя: семантическая аура*. Москва: Языки славянских культур, 2007. С. 134–150.
6. Ігнатенко Д. Є. Виразення негативної оцінки у фразеологічних одиницях з власними іменами в англійській та українській мовах. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2013. Вип. 4(70). С. 314–317.
7. Кравчук А.: Семантика антропонімів у польській фразеології. *Проблеми слов'янознавства*. 2003. Вип. 53. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка. С. 185–191.
8. Мелерович А. М., Мокиєнко В. М. Фразеологизмы в русской речи. Словарь. Москва: Русские словари, 2001. С. 17–27.
9. Мокиєнко В. М. В глущі поговорки. Москва: Авалонь: Азбука-классика, 2005. 256 с.
10. Мокиєнко В. М. О собственном имени в составе фразеологии. *Перспективы развития славянской ономастики*. Москва: Наука, 1980. С. 57–67.

11. Мороз О. А. Фразеологічні одиниці з компонентом «власне ім'я» в сучасній українській мові: структурно-семантичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2002. 19 с.
12. Москаленко Н. А. Фразеологізми з антропонімами в українській мові. *Питання сучасної ономастики*. Київ: Наукова думка 1979. С. 166–170.
13. Серебрянська І. М., Мариноха Н. М. Фразеологія античності в мові сучасної преси. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2001. Т. 24 (63). № 4, ч. 1. С. 182–187.
14. Сингаївська Г. В. Семантика антропонімів у складі фразеологічних одиниць (на матеріалі іспанської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2014. Вип. 25. Київ: КНУ. С. 404–417.
15. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва: Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.
16. Телия, В. М. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
17. Третьякова И. Ю. Окказиональная фразеология. Кострома: Изд. КНУ, 2011. 290 с.
18. Ужченко В. Д., Ужченко, Д. В. Фразеологічний словник української мови. Близько 2500 виразів. Київ: «Освіта», 1998. 224 с.
19. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Київ: Знання, 2007. 494 с.
20. Фразеологічний словник української мови (Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. Т. 1-2. Київ: «Наукова думка», 1993.
21. Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Випуск 1 (А-Відати). *Етнографічний збірник*. Львів: Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка, 1901. С. 29.